

VITÁRI ZSOLT

A Hitlerjugend külkapcsolatai 1933 és 1939 között. I.*

Az „Akié az ifjúság, azé a jövő” jelszó a huszadik századra, az Európa- és a világszerte kialakuló és virágzó ifjúsági mozgalom hatására általános és közismert elvvé vált. Ma már nem tudjuk pontosan, hogy ki, mikor és hol mondta először ezt – állítólag már a rómaiak is mondogatták –, annyi azonban bizonyos, hogy az első világháború után igen aktuálissá vált. Különösen így volt ez azokban a tekintélyelvű vagy diktatórikus rendszerekben, amelyek továbbélésük érdekében előbb vagy utóbb valóban hozzáláttak az ifjúság megszervezéséhez. Spanyolország, Olaszország, a Szovjetunió és más országok mellett ide sorolhatjuk Németországot, amely a weimari demokrácia éveinek sokszínűsége után hozzálátott, hogy a náci diktatúra keretében a saját szellemében, illetve érdekében megszervezze az egész ország ifjúságát. S így volt ez Horthy Magyarországon is, ahol – mivel nem létesült totális diktatúra – az ifjúságnak csak egy részét, de egyre nagyobb részét kívánták bizonyos állami érdekek szerint összefogni és nevelni.

A náci Németországban az ifjúságpolitika kulcsszervezete a Nemzeti-szocialista Német Munkáspárt (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – NSDAP) ifjúsági szervezete, a *Hitlerjugend* (HJ) lett, amely az anyapárthoz hasonlóan már 1933 legelején egyeduralkodó igényekkel lépett fel a maga területén. Végül is 1939-re, közvetlenül a háború előtti időszakra sikerült betagozni a szervezetbe az egész német ifjúságot. Létrejött a világ egyik legnagyobb és legjobban szervezett ifjúsági mozgalma, amely 1940 elejére több mint nyolcmillió tagot tudhatott a sorai-ban, és tevékenységével már békeidőben, de különösen a háborúban Németország egyik kulcsfontosságú szervezetévé vált. A Hitlerjugendet

* Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

azonban kiterjedt külkapcsolatai is komoly – eddig nem megfelelően értékelt – politikai tényezővé tették.

Tanulmányomat a Hitlerjugend „külpolitikájáról” írtam, ennek változásait követtem nyomon az 1933-as náci „hatalomátvételtől” a második világháború kezdetéig. Választ kerestem többek között a következő fontos kérdésekre: milyen szellemiség és koncepció húzódott a háttérben? Kik voltak a Hitlerjugend fő partnerei? Melyek voltak azok a területek, amelyekkel elsősorban kapcsolatot ápolt a szervezet, s ezeknek a kapcsolatoknak milyen keretei és formái alakultak ki? Miként illeszkedett az ifjúsági külkapcsolatok rendszere a Harmadik Birodalom általános külpolitikai törekvéseihez? Általános képet igyekeztem felrajzolni, a konkrét kétoldalú és multilaterális kapcsolatokat külön tanulmány keretében mutatom be.

A Hitlerjugend külföldre irányuló tevékenységének szellemisége

A HJ külügyi tevékenységének bővüléséhez egyrészt kiindulópontot, másrészt lehetőséget nyújtott, hogy 1933 januárja óta az NSDAP határozta meg Németország politikai irányát, s ahogy a párt rövid időn belül az egyedüli politikai szervezet maradt Németországban, úgy a Hitlerjugend is azonnal bejelentette egyeduralmi igényeit, és rálépett arra az útra, amelyen végighaladva valódi államifjúsággá vált. Ez a fordulópont, s még inkább az utána következő fejlődés, valamint a HJ gyarapodása a külkapcsolatok terén is érezte hatását. A Hitlerjugend nagy közössége egyre szélesebb keretek között ölelte fel a világ német ifjúságát, és a kezdeti pangás után az idegen nemzetiségű ifjúságokkal is egyre kiterjedtebb kapcsolatokat létesített. „Az a gondolat, hogy minden Hitlerjugend- és BDM-tag (*Bund Deutscher Mädel*, BDM – Német Leányok Szövetsége), teljesen függetlenül attól, hogy a világnak éppen mely részén tartózkodik, egy nagy bajtársiasságot képez és a térbeli távolság ellenére egy irányban menetel, egy szellemben él és alkot, a Birodalmi Ifjúságvezetőség (BIV) Külügyi Osztálya révén valósult meg.”¹

A Hitlerjugend külkapcsolatainak elméletében a Bündische Jugend, azaz az *Egyleti Ifjúság* tekinthető közvetlen előzménynek. Az Egyleti Ifjúság tagjainak jó része azonban úgy vélte, hogy az NSDAP és a Hitlerjugend habitusa és tevékenysége sérti a jó ízlést. Nem nézték jó szemmel,

¹ Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend. Idee und Gestalt*. Zeitgeschichte Verlag und Vertrieb, Berlin, 1934. 162.

hogy a Hitlerjugend a társadalom széles, így alsóbb rétegeinek a lefedésével is, tömeges tagságra törekedett. Magának a nemzetiszocializmusnak a megítélése azonban nagyon eltérő volt az Egyleti Ifjúság csoportjai között: a szimpatizánsoktól a hajthatatlan náciellenes csoportokon át minden árnyalat megtalálható volt. A legtöbb csoportra a politikai nézetek pluralizmusa volt a jellemző, bár a szélsőséges nézetek képviselőit nemigen vették fel. A csoportok tehát nem tették le a voksukat egyik vagy másik politikai erő mellett, ezt a tagság egyéni megítélésére bízták, mindazonáltal törekedtek arra, hogy a vezetés politikailag kiegyensúlyozott legyen. A csoportok önállóságra épülése folytán azonban még a nációkkal szimpatizálók sem akarták alárendelni magukat a Hitlerjugendnek. Inkább arra törekedtek, hogy az NSDAP-nak több, elismert ifjúsági szövetsége is lehessen, ez azonban a HJ ellenállása miatt nem valósulhatott meg. A nemzetiszocializmussal szimpatizáló csoportok száma 1931-ben az Egyleti Ifjúság tíz százalékát sem érte el,² de később ez az arány minden bizonnyal növekedett. Az NSDAP előretörésével pedig meglehetősen nehéz elhatárolni egymástól a meggyőződésből fakadó közeledést, illetve az opportunizmus szülte, adott esetben pedig a túlélést jelentő közeledési, majd csatlakozási stratégiát.

Politikai téren hasonlóság mutatkozott az Egyleti Ifjúság és a HJ között abban a tekintetben, hogy a HJ-hoz hasonlóan az Egyleti Ifjúság is általában kevés megértést mutatott a weimari demokráciával szemben. Aggály a nem a gazdasági válságnak és szociális hatásainak a következménye volt, hanem korábról eredt. A politika az egyletek belső életében nem játszott különösebb szerepet; az egyes csoportok a fennálló rendszert – akárcsak a nemzetiszocializmust – saját ízlésük szerint ítélték meg: a szkeptikus együttműködéstől az erőszak elfogadásáig sok minden elképzelhető volt. A legjellemzőbb azonban az volt, hogy zömük a valóságból inkább egy idealisztikus világnép víziójába menekült. Ez volt az a pont, ahol a hasonló beállítódás ellenére a HJ mindig is lenézte az egyleti csoportok politikamentességét. A népközösség és az organikus állam eszméje viszont mindenképpen jelen volt a csoportok életében, s ezt adott esetben közelíteni is lehetett a hasonló náci felfogásokhoz.³

² Ernst-Michael Jovy: *Jugendbewegung und Nationalsozialismus – Zusammenhänge und Gegensätze. Versuch einer Klärung.* Münster, 1984. 71., 77–79.; Hitler-Jugend und bündische Jugendbewegung (Deutscher Pfadfinderbund). In: Werner KINDT (szerk.): *Die deutsche Jugendbewegung 1920 bis 1933. Die bündische Zeit.* Eugen Diederichs Verlag, Köln, 1974. 370–371.; Bündische Jugend und Staatsjugend (Die Geusen). In: uo. 823–827.; Matthias von HELLFELD: *Bündische Jugend und Hitlerjugend. Zur Geschichte von Anpassung und Widerstand 1930–1939.* Verlag Wissenschaft und Politik, Köln, 1987. 65–66.

³ Uo. 59–63.

Az elvek és a politikai elképzelések sok esetben kimutatható hasonlósága ellenére a HJ és az Egyleti Ifjúság között lényeges különbségek is mutatkoztak. A legfontosabb a csoportok tagfelvételi eljárása és az önállóságot őrző habitusa volt. Az egyleti csoportok befelé fordultak, sok esetben misztikusnak nevezhető nevelési közösséget képeztek, és külső befolyás nem hatott rájuk: önállóan vezetett autonóm társaságokat alkottak, amelyek az egyén erőteljes fejlődésében voltak érdekeltek. A Hitlerjugend ezzel szemben mindig is a közösséget helyezte előtérbe, s ennek szellemében kötelező elvvé tette a bajtársiasságot. Együttműködésre a Hitlerjugend és az egyleti csoportok között nagyon ritkán került sor, jobbra olyankor, ha a HJ el akart „nyelni” egyes egyleti csoportokat. Összességében azonban a HJ ellenséges csoportoknak minősítette az egyleteket már 1933 előtt is.⁴

1933 után mindkét oldalon keresni kezdték a hasonlóságot és a lehetséges kapcsolódási pontokat. A Hitlerjugendben nem volt egyetértés az egyleti csoportok megítélésében. Míg a hivatalos berkekben továbbra is elutasították önálló ambícióikat és az egyeduralomra törekvés jegyében egyre keményebben bántak velük, addig más szinteken szükségesnek mutatkozott a megnyerésük is: ilyenkor a HJ egyleti hagyományait, azoknak a Hitlerjugendben való továbbélését hangsúlyozták. A másik oldalon is eltértek a nézetek. A meggyőződésből vagy opportunizmusból a nemzetiszocializmus iránt készséget mutató csoportok leginkább a HJ „nemzeti szocialista” jellegét emelték ki (nem a Strasser-féle értelemben), bár sok reményt ők sem fűztek hozzá. Az ambiciózusabb elgondolások egyfajta munkamegosztás vízióját vetítették előre. Úgy gondolták, hogy az egyleti elemek beáramlásával a náci pártban és a HJ-ban valamilyen egyleti eredetű káderelit alakul majd ki, míg a másik oldalon valóban tömegszervezet jön létre. Ennek ellenére az NSDAP és a HJ eltömegesedése 1933 után is kritikát váltott ki az Egyleti Ifjúságból, a nácizmus elveire azonban ez már alig vonatkozott.⁵

A kényszer és az egyéni belátás hatására az egykori egyletiek viszonylag gyorsan a HJ tagjává váltak. Sokan abból, hogy a HJ átvette szervezeti formáikat, arra következtettek, hogy a Hitlerjugenden belül majd vezető szerepre tehetnek szert. Az kétségtelen volt, hogy a HJ, de különösen a Hitlerjugend tíz–tízennégy éves fiúkat tömörítő alszervezetét, a

⁴ Az egyleti csoportokban az új tagok felvétele mindig a szimpátián alapult, így az új emberek belépése leginkább a régi tagok egyéni beszervezési tevékenységén alapult (*man wurde gekeilt*), s a vezetők személyiségének is óriási jelentősége volt. Az egyleti csoportokban a csatlakozás csakis külső kényszer nélkül történhetett. (Matthias von HELLFELD: i. m. 33–34.)

⁵ Uo. 65–72.

Német Ifjúnépet (*Deutsches Jungvolk* – DJ) nem lehetett volna gyorsan kiépíteni az Egyleti Ifjúság mind teljesebb betagozása nélkül. Az egyleti vezetők aránya megközelítette a kétharmadot, és a Birodalmi Ifjúságvezetőség tagjai közül is többen (körülbelül negyven fő) ezekből a körökből származtak. A folyamatos tisztogatások pedig azt is bebizonyították, hogy az első években valóban léteztek egyleti életformák a Hitlerjugenden belül. Gyakran előfordult, hogy egy HJ-csapat többségében újonnan belépett egyletiékből tevődött össze. Más esetekben a magukat feloszlato csoportok privát módon próbálták folytatni addigi tevékenységüket.⁶

A sors fintora volt tehát, hogy a Hitlerjugend külföldi tevékenységéhez is mintát adó Egyleti Ifjúság nem kerülhette el a sorsát, hiszen a HJ egyeduralkodó igényeit tekintve egyáltalán nem volt elképzelhető, hogy önálló marad. A nemzetiszocialista forradalom felfalta, ha nem is a gyermekeit, de legalábbis a tanítómestereit. A beolvadás menete nem volt mentes az ellenséges retorikától és atrocitásoktól. A HJ, különösen a vezetője, Baldur von Schirach, figyelmen kívül hagyva az egyletek árnyalatait, mindig teljesen egységesen nyilatkozott róluk, és mindig negatívan, tulajdonképpen a „*cetereum censeo...*” szellemében. A független ifjúsági csoportok létjogosultságának kétségbevonása jól kigondolt propaganda-hadjáratral párosult. A HJ és vezetése az egyleti csoportokat azzal vádolta, hogy eltávolodtak a német ifjúsági mozgalom által kijelölt szellemi örökségtől, sőt egyenesen „elfajzottak”. Ha a csoportok tagjairól beszéltek, nem feledkeztek el megemlíteni a morális fertőt, amelyben fetrengenek, a hosszú hajú vezetők hadát, a homoszexualitást, és szemükre vetették az elitista fennhéjázást is. Így kizárólag a megszűnés lehetett a sorsa azoknak a csoportoknak is, amelyek a Hitlerjugenddel karöltve akartak segédkezni az új birodalom felépítésében.⁷

Míg korábban mind a teljes Hitlerjugend, mind pedig a HJ külföldi tevékenységének nagy részét végző Határvidéki Hivatala viszonylag önállóan tevékenykedett, 1933-ra a HJ minden korábbinál szorosabban kötődött a párthoz, teljes szimbiózisban élt a párt szervezeti és világnézeti struktúrájával, 1935-ben pedig végleg az NSDAP tagozatává lett. Ebből az következett, hogy 1933-tól a HJ „kifelé” sem lehetett önálló.

⁶ Uo. 82–89., 99–101. – Az ifjúsági mozgalom és a nemzetiszocializmus kérdéséhez lásd még Arno KLÖNNE: *Jugend im Dritten Reich. Die Hitler-Jugend und ihre Gegner. Dokumente und Analysen.* Diederichs Verlag, Düsseldorf, 1982. 105–117.

⁷ Példa erre a Nagynémet Szövetség (*Grossdeutscher Bund*) felszámolása, amelyet Adolf von Trotha adminisztratív alátámasztásával helyeztek. Az egyleti csoportokat nyomással, kényszerrel, rendeletekkel teljesen megszüntették, és kiszűrték a Hitlerjugenden belül egymással szorosabb kapcsolatot tartó, egykori egyleti tagokat és vezetőket. (Ernst-Michael JOVY: i. m. 81–85., 150–151.)

Bár a „hatalom megragadása” előtt is olyan külföldre irányuló tevékenységet végzett, amely nem sértette a párt általános elveit és szándékait, a müncheni központból semmilyen útmutatást nem kapott munkájához. Ez egyébként azt is mutatta, hogy a Hitlerjugendet sem általában, sem pedig külföldre irányuló tevékenységét tekintve nem tartották különösebben fontos tényezőnek. 1933 után a helyzet gyökeresen megváltozott. Egyrészt mert a Hitlerjugend által növekvő mértékben kínált manipulációs lehetőségek felértékelődtek, s a külkapcsolatok terén döntő fontosságú volt, hogy az „új Németország” képviselőjében milyen ifjak utaznak külföldre. Másrészt az NSDAP-nak kellett meghatároznia a teljes német külpolitika irányát is, jöllehet ezen a téren több, egymással konkuráló szervezet küzdött a befolyásért.⁸ A párt és az állam külpolitikai irányvonalához tehát ifjúsági tagozatának, a Hitlerjugendnek is igazodnia kellett, hogy összehangolt külpolitika valósuljon meg, és az esetleges konfliktusok elkerülhetők legyenek.⁹ A nemzetiszocialista állam működési viszonyai között azonban ez csak nagy erőfeszítések árán volt lehetséges, és korántsem mindig. A szervezeti káosz közepette joggal lehetett feltenni a kérdést: mikor, kinek kellett hinni? Egyébként a HJ sem minden esetben tartotta magát a párt, illetve a külügyminisztérium elvárásaihoz. Schirach fiatal kora ellenére volt annyira dörzsölt, hogy nem bocsátkozott szélmalomharcba a külpolitika legfőbb alakítóival, akikkel szemben a külügyminisztériumtól teljesen független HJ-külpolitikát úgysem teremthetett volna. Inkább járta a maga útját, s tette, amit gondolt.

„A Birodalmi Ifjúságvezetőség nem folytat külpolitikát” – írta Schirach 1934-ben megjelent könyvében. Kifejtette, hogy a párt a Külpolitikai Hivatalt bízta meg a nemzetiszocialista mozgalmon belül a külügyi tevékenységgel. A Birodalmi Ifjúságvezetőség Külügyi Részlege (*Abteilung Ausland*) nem végez olyan tevékenységet, amely metszené a párt és az állami szervek kompetenciáját. Munkáját ugyanis a politikán kívülre helyezte, s azt csupán tisztán emberek közötti érintkezésnek tekinti – írta Schirach.¹⁰ A HJ útjai Schirach olvasatában nem minősültek propagandautaknak, főleg pedig az utazó ifjakat nem tartotta a nemzetiszocializ-

⁸ Így a külügyminisztérium (*Auswärtiges Amt*), az NSDAP Alfred Rosenberg vezette Külpolitikai Hivatala (*Aussenpolitisches Amt der NSDAP*), a Ribbentrop-ügyszóltály (*Dienststelle des Beauftragten der NSDAP für aussenpolitische Fragen im Stabe des Stellvertreters des Führers*) és az NSDAP Külföldi Szervezete (*Auslandsorganisation der NSDAP*).

⁹ Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung für den totalen Krieg. Hitlerjugend und nationalsozialistische Jugendpolitik*. K. G. Saur, München, 2003. 743.

¹⁰ Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend*. I. m. 154.

mus propagátorainak, hanem olyan fiataloknak, akiknek első számú feladata külföldön is a tanulás: „*Hiszek az európai ifjúság együttműködésében egy olyan megállapodás alapján, amelynek egyetlen program-pontja a következőképpen hangozna: kölcsönös megismerkedés.*”¹¹ Az ifjúság „a legjobb követ” – fejt ki Schirach –, nem rendelkezik a diplomatak szinte kötelező bizalmatlanságával, hanem őszinte és elfogulatlan. A HJ hangsúlyozta, hogy kémeket nem küld – mint a szovjetek –, hanem ifjakat, akik tanulni akarnak.¹² Kár, hogy a vezetőket már nem jellemezte ez a gyermeki őszinteség. A kémkedés persze nem zárható ki, hiszen erre sok esetben a lehetőség is adott volt, de erre utaló nyomokat a forrásokban valóban nagyon ritkán találunk.¹³ A fontosabb HJ-utakról készült beszámolók ilyen jellegű információkat nem tartalmaznak, titkos jelentések pedig nem kerültek elő.

A Hitlerjugend álláspontja és Schirach értelmezése szerint a HJ-nak azonban nem volt feladata, hogy más népek számára példaként szolgáljon, a nemzetiszocializmus pedig nem volt exportcikk, hanem mindössze a német lényeg inkarnációja. A HJ szándéka tehát nem volt egyéb, mint a jó kapcsolatok ápolása a különböző nemzetek ifjúságával; ebbe az is beletartozott, hogy kinyitotta a kaput más országok érdeklődő ifjúsági csoportjai előtt, s ezt elvárta más országoktól is.¹⁴ Így az ifjúságot ott is képesnek tartották az előzetes tapogatózásra, ahol a hivatalos külpolitika nehézségekbe ütközött. Mindez arra predesztinálta „*Németország ifjú generációját, hogy hozzájáruljon a Führer nagy békeművéhez.*” A HJ előszeretettel hangsúlyozta azt is: szakítottak azzal a hagyománnyal, hogy pusztán kalandvágyból és kedvtelésből induljanak külföldre, egy külföldi út háttérében mindig komoly feladat állt.¹⁵

A Hitlerjugend egyre terebélyesedő külkapcsolatai kiváló lehetőséget nyújtottak Németország vezetőinek arra, hogy a „béke fenntartására” irányuló külpolitikájukat az ifjúság fejlődő kapcsolataival is alátá-

¹¹ Uo. 155–156.

¹² Über die Jugend. *Frankfurter Zeitung*, 1937. december 4. (Bundesarchiv [BArch], NS 5/VI/427, 132.); Gespräche der Jugend unter sich. *Hamburger Fremdenblatt*, 1937. december 3. (BArch, NS 5/VI/427, 131.); Jugenderziehung im Zeichen des Friedens! *Wille und Macht*, 1938/1. 1–5.

¹³ Vö. The National Archives (London). KV 5/85–87.

¹⁴ Baldur von SCHIRACH: *Revolution der Erziehung. Reden aus den Jahren des Aufbaus*. Zentralverlag der NSDAP, München, 1938. 141–142.; lásd Schirach 1934. január 30-i rádióbeszédét. Idézi Gottfried GRIESMAYR–Otto WÜRSCHINGER: *Idee und Gestalt der Hitlerjugend*. Druffel Verlag, Leoni, 1980. 178–179.; Brücken von Nation zu Nation. *Reichs-Jugend-Pressedienst (RJP)*, 1935/22. 1–2.

¹⁵ Weltaufgeschlossene Jugend. *Bremer Zeitung*, 1937. október 15. (BArch, NS 5/VI/427, 116.); „Jahr der Verständigung”. *Völkischer Beobachter (VB)*, 1938. január 26. (BArch, NS 5/VI/427, 150.); Von unseren Auslandsfahrten. *RJP*, 1934/63. 1.

masszák. Minthogy a Hitlerjugendnek egyre inkább részét képezték a korábbi ifjúsági szervezetek, ráadásul az ilyen múlttal nem rendelkező tagok is hittel dolgoztak a mind szélesebb körű kapcsolatokért és a világ ifjúságai közötti jó viszonyért, meglehetősen könnyű volt felhasználni a Hitlerjugendet a békeszínlelésre. Ez olvasható ki a HJ hivatalos sajtókiadványaiból is, amelyekben nemcsak azt cáfolták, hogy a szervezet külpolitikát, de még azt is, hogy egyáltalán politikai tevékenységet folytat. Mindössze a kölcsönös párbeszéd, egymás viszonyainak megismerése a közös munka, a sport és a dalok által, a kölcsönös tisztelet kivívása és valódi, bajtársi viszonyok kialakítása volt a cél.¹⁶

A Hitlerjugend pozitív, békés és mértéktartó külföldi megjelenése egyúttal hozzájárulhatott mind Németország, mind pedig a Hitlerjugend nemzetközi izoláltságának csökkentéséhez, amelynek 1937-től már komoly jelei mutatkoztak. A Hitlerjugend leginkább azt várta a külföldi partnerektől, hogy megértsek Németországot és a szervezetben folyó nevelési munkát. Nyilván ennek jegyében szorították teljesen háttérbe a kapcsolatokban a nemzetiszocializmus rasszista gondolatait. A nyilvánosság előtt ez tabutéma maradt. A belső értékelésekben viszont már ezek a felhangok is előjöttek. Elsősorban nem abban a kontextusban, hogy a Hitlerjugend bizonyos országok ifjúságát fajilag alsóbb rendűnek tekintette – bár a nem hivatalos megbeszélések során nyilván erre is bőven akadt példa. Inkább abban a tekintetben került elő ez a téma, hogy az együttműködés nehézségeit, a kapcsolatkeresési szándékokkal szembeni ellenkezést a HJ általában a „zsidó befolyás” számlájára írta. Ennek ellenére a lehetséges partnerországokban is közismert volt a HJ nemzetiszocialista világnézete, és az első években kifejezetten gyakran volt tapasztalható tartózkodás. Az izoláltságot csak fokozta, hogy a HJ tekintélye időközben sokszorosára növekedett: a náci Németország egészét, vagyis egy egyre inkább növekvő erővel rendelkező világhatalom erejét képviselte a meglátogatott helyeken, ami a szétaprózódott weimari ifjúsági mozgalomra nem volt jellemző. Egy egyszerű német vándorcsoport akkoriban nem egy feltörekvő világhatalom képviselőjeként jelent meg külföldön.¹⁷

A német külpolitika szemszögéből kapóra jöttek az olyan – a legtöbb esetben valóban szilárd meggyőződéssel vallott – kijelentések, amelyek

¹⁶ Vö. Der Verständigungswille der jungen Generation. *RJP*, 1935/200. 3.

¹⁷ Vö. Schirach újrólí ízenete: „A következő évben a Hitlerjugend munkája azt a nagy célt szolgálja majd, hogy hidat verjen a német és a külföldi ifjúság között. A világ népeinek meg kell ismerniük egymást, nem azért, hogy utánozzák az idegen jelleget, hanem hogy eljussanak az idegen népiség kölcsönös megértéséhez. Csak ezen a kölcsönös megértésen alapulhat a ma nagy ifjúsági szervezeteinek együttműködése.” *Völkischer Beobachter*, 1938. január 2.; Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 747.

nyíltan a béke mellett és a háború ellen tettek hitet („*Mi, Hitlerjugend-tagok, elutasítunk egy imperialista hódító háborút!*”).¹⁸ A pártvezetés a pozitív kicsengésű HJ-kezdeményezéseket a békepropaganda jegyében mindvégig tolerálta, még akkor is, ha adott esetben diplomáciai bonyodalmat okoztak.¹⁹ A Franciaország felé irányuló töretlen próbálkozások pedig a nagypolitika számára is előnyökkel járt. Több más példa mellett ugyanezt a célt szolgálta a Nagy-Britanniával is kitartóan fenntartott kapcsolatok rendszere.

Az 1930-as évek második felében már érezhető volt, hogy a német külpolitika több esetben egy erős hatalom politikájaként jelent meg, így a Hitlerjugendtól is egyre inkább elvárták, hogy – mindamellett, hogy a náciizmus békés szándékait közvetítette külföldre – mint első számú európai ifjúság lépjen fel, amely adott esetben az akarátát is rá tudja kényszeríteni a partnerszervezetekre és -országokra. Ebben a tekintetben leginkább a HJ sajtótermékei érdemelték figyelmet, amelyekről Buddrus joggal állapította meg – különösen a Birodalmi Ifjúságvezetőség *Wille und Macht* című központi folyóiratáról –, hogy nem mindig követték a szigorúan vett, általános, missziós céloknak megfelelő nemzetiszocialista külpolitikát, hanem az elvártnál gyakrabban mutatták a megértés jelét más népek ifjúsága iránt. Bár a HJ legfelsőbb vezérkara is meglehetősen fiatal volt (a harmincas éveiben járó generáció), és a szervezet ezért valóban önmagától is békés hangokat ütött meg, mégsem a „megértés politikája” volt a HJ egyetlen iránya.²⁰ A HJ az országon belüli, fokozódó vezető szerepe mellett mindenképpen magának vindikálta a jogot arra, hogy külföldön kizárólagosan ő lépjen fel a teljes német ifjúság képviselőjeként.²¹

Az erőteljesebb hangnem azonban még korántsem jelentette azt, hogy a békeszínlelés teljesen megszűnt volna, hiszen a HJ háborús készülődé-

¹⁸ Albrecht MÖLLER: *Wir werden das Volk. Wesen und Forderung der Hitlerjugend*. F. Hirt, Breslau, 1935. 97–98.

¹⁹ Rudolf Hess 1935. májusi nyilatkozata a HJ külügyeiről: „Minél inkább megismerik egymást a népek, minél inkább megtanulják egymást megérteni, annál kisebb sikerrel járnak azok, akik a népek egymás ellen uszításában érdekeltek. A jobb megértés alapjait azáltal is le lehet fektetni, hogy a népek ifjúságai, amelyek később a népeket képezik majd, kapcsolatba lépnek egymással, és tényleg jobban megismerik egymást.” (Idézi Gottfried GRIESMAYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m. 179.; Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung* I. m. 748.

²⁰ Buddrus idézi Günter Kaufmann-nak, a Sajtó- és Propagandahivatal vezetőjének szavait Schirach megértő habitusáról: „A Hitlerjugend külföldi tevékenysége a kölcsönös tiszteleten nyugszik... Csupán annyit várunk el [az ifjúságtól – V. Zs.], hogy pozitív módon átérezze a másik mentalitását.” (Günter KAUFMANN: *Jugenderziehung im Zeichen des Krieges! Wille und Macht*, 1938/1. 1–5.; Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 749.

²¹ Hans-Christian BRANDENBURG: *Die Geschichte der HJ. Wege und Irrwege einer Generation*. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln, 1982. 175.

sének 1939 tavaszától kezdve alig lehetett valamilyen nyomát felfedezni. Nyilvánvaló, hogy a Hitlerjugend, az ifjúsági tevékenység műfaját, a tagságnak a korábbi ifjúsági mozgalomhoz való viszonyát alapul véve, a felszínen kevésbé volt vehemens, mint az általános külpolitika. A felszín alatt, egy szűkebb vezetői körben azonban valószínűleg nagy tudatossággal folyt a munka.²² Ma már nem lehet megmondani, hogy a HJ felső vezetéséből kik, hányan és mit tudtak a nemzetiszocializmus tényleges terveiről, de az nyilván nem lehetett véletlen, hogy a Birodalmi Ifjúságvezetőség éppen 1938-at választotta a „Megértés évének” (*Jahr der Verständigung*). Ennek szellemében a HJ elsősorban a korábbi ellenséges országok ifjúságával való megértést és kapcsolatalakítást tűzte ki célul. Mindenesetre gyanús az egybeesés: 1938–1939-ig a külügyminisztérium és más szervek által is kritizált, a nemzetiszocialista eszme misszióját adott esetben elhanyagoló HJ-„külpolitika” a nagy barátkozás után egy csapásra negatív árnyalatot nyert olyan megnyilvánulások és sajtóközlemények útján, amelyek már határozottan elítélték néhány ország ifjúságát.²³ 1939 tavaszán maga Schirach vallotta be alvezetői körében: meg kell tévesztetni a külföldet, hogy ezáltal kifoghassák a szelet a „zsidó vezetésű” sajtó vitorlájából, amely egyre inkább Hitler hódító háborújának veszélyére figyelmeztetett. Miután pedig 1939-ben ténylegesen csökkent a külföldi utak száma, a háború kitörése után már titkolózásra sem volt szükség: Günter Kaufmann, a BIV Sajtó- és Propagandahivatalának vezetője a Hitlerjugendet már nyíltan példaként aposztrofálta más népek ifjúsága számára, s a népközösség és az állami autoritás elfogadását a népek ifjúsága közötti együttműködés előfeltételének nevezte.²⁴

²² Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. Junker und Dünnhaupt Verlag, Berlin, 1940. 221–223.; Michael WORTMANN: *Baldur von Schirach. Hitlers Jugendführer*. Böhlau Verlag, Köln, 1982. 167.

²³ „Nos, külföldön vagy. Felejtsd el azt a nyárspolgári látásmódot, amely mindent elítél, csupán azért, mert az más, mint otthon. Hagyd magad mögött az előítéleteket. Fogadj magadba mindent, amit látsz. Szemlélj hűvösen és szenvedélyek nélkül. Minden népnek megvannak az érdemei és a gyengéi. Meg kell próbálnod ezeket felfedezni és megérteni... Keresd sokkal inkább készségesen és nyíltan a kapcsolatot, de legalábbis az érintkezést az idegen lakossággal, mindenekelőtt az ifjúsággal. Bánj mindeközben visszafogottan a kritikával, dicsérid nagyvonalúan, ha valami dicsőretné és elismerésre érdemes. Magától értetődik, hogy közben ne légy túlbuzgó. Ha külföldiekkel politikai beszélgetésbe keveredsz, mondd el nyugodtan és határozottan a véleményed. Próbáld őket meggyőzni, hogy Németország semmi mást nem akar, csak igazságot és békét. Helyesbítsd a téves véleményeket, deríts fényt a tévedésekre, de ne próbáld meg olyan dolgokat elmagyarázni, amelyek tipikusan németek, s így az idegen népek számára nem érthetőek. Sose felejtsd el: a nemetszocializmus nem exportcikk. Minden népnek a maga jellege alapján kell boldogulnia.” (*Die Kameradschaft*, 1936/14. Idézi Erich BLOHM: *Hitler-Jugend. Soziale Tatgemeinschaft*. Verlag für Volkstum und Zeitgeschichtsforschung, Vlotho, 1979. 184., 193.; Baldur von SCHIRACH: *Revolution der Erziehung*. I. m. 141–142.)

²⁴ Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. I. m. 221–223.; Michael WORTMANN: i. m. 167.

A békeszínlelés és a passzivitás Európában összességében mind a teljes német külpolitikának, mind pedig a Hitlerjugendnek meglehetősen jól sikerült, hiszen ellenkező esetben nyilván nem jöhetett volna szóba az, hogy a franciák Németországgal szemben megmutatkozó fenntartásai ellenére Camille Chautemps francia miniszterelnök előszót írjon a HJ vezető lapja számára. Chautemps további támogatásáról biztosította a kétoldalú ifjúsági kapcsolatokat, beszélt a két nép nagyszerű teljesítményéről, s kiemelte az egymás iránti tiszteletet és nagyrabecsülést. A két nép együttműködését a világbéke fontos tényezőjének tartotta, a német és a francia ifjúságról pedig mint pompás ifjúságról beszélt.²⁵ Bizonyosan nem tartotta volna Hitlernek a birodalmi gyűlésben elmondott beszédét „remek szavaknak”, és nem biztosította volna a Hitlerjugendet a „francia ifjúság szimpátiájáról” a Francia–Német Bizottság alelnöke, Ferdinand de Brinon sem, aki számára a legszebb dolog az volt, hogy a korábban szemben álló országok fiai a megértés és a barátság útjára lépnek. Biztos volt benne, hogy a francia ifjúság többsége szimpatizál a német ifjúsággal. Valószínűleg az sem történt volna meg, hogy André François-Poncet, Franciaország berlini nagykövete a Hitlerjugendbe küldje gyermekét, és aktívan támogassa a német–francia ifjúsági kapcsolatokat, még ha itt szó lehetett külpolitikai megfontolásokról is.²⁶ Még folytathatnánk a sort, hiszen Nagy-Britanniában is hasonló hangok hallatszottak 1938 végéig. Ennek egyik legfőbb megnyilvánulása volt Neville Chamberlain brit miniszterelnök szívélyes üzenete a német ifjúsághoz.²⁷ Ugyanakkor azt is tudnunk kell, hogy az illetők nem egy esetben a legalapvetőbb információk nélkül éltették a Hitlerjugendet, azt állítva, hogy a weimari Németország „ifjúság nélküli” időszaka után, 1933-tól Németország végre az örömtől duzzadó ifjúság hazájává változott.²⁸

Ez a barátkozó stratégia azért is lehetett sikeres és elfogadott, mert teljes egészében köthető volt a régi Egyleti Ifjúság legtöbb csoportjának programjához, amelyek a német nép egységének gondolata mellett min-

²⁵ Camille CHAUTEPS: Frankreichs Wunsch. *Wille und Macht*, 1937/20. 1–2.; Baldur von SCHIRACH: *Revolution der Erziehung*. I. m. 88.; Erich BLOHM: i. m. 289. A teljes szöveget lásd Günter KAUFMANN: *Jugendbewegung im 20. Jahrhundert. Ein Kapitel ihrer Geschichte im Rückblick: Hitlerjugend*. Deutsche Verlags-Gesellschaft, Rosenheim, 1997. 29.

²⁶ Fernand de BRINON: Sympathien der französischen Jugend. *Wille und Macht*, 1937/20. 5–6.; Jugend als Brücke. *Wille und Macht*, 1937/20. 2–4.

²⁷ Neville CHAMBERLAIN: Message to the German Youth. In: Günter KAUFMANN: *Jugendbewegung im 20. Jahrhundert*. 30–31.; Vö. Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 749.; Pressebericht 1938: Nach einer Auslandsfahrt. In: Erich BLOHM: i. m. 196.

²⁸ Uo. 289.

den nép szabad belátására bízták, hogy ők is hasonló szellemben kívánják-e ápolni népi egységüket, kultúrájukat és hagyományaikat.²⁹ Az Egyleti Ifjúság dalos könyveibe például bekerültek a meglátogatott országok himnuszai, dalai is, és ők előzékenyen hittek abban, hogy pozitív hozzáállásuk folytán a német kisebbségek helyzete is javul majd, és nagyobb megértést tanúsítanak irántuk. Az Egyleti Ifjúság nem „az uralkodó faj” uralmi területének kiterjesztésében volt érdekelt, hanem a németiség megtartásában. Azzal azonban mindenképpen szimpatizáltak az egyletek is, hogy Közép-Európában a német befolyás magától értetődő legyen, hiszen a közép-európai sorsközösség problémáit csak ezen a módon látták megoldhatónak.³⁰

Jovy találóan a következőképpen összegezte azt, ami a lényege az ifjúsági mozgalom és a nemzetiszocializmus más népekhez való kapcsolatának: „A nemzetiszocializmus és az ifjúsági mozgalom között az idegen népekhez fűződő kapcsolatot illetően az a fő különbség, hogy a nemzetiszocializmus politikai szempontokból kiindulva mérlegeli a szövetséget vagy az ellenségességet, míg az ifjúsági mozgalom érzelmi alapon ragadja meg és fogadja fel a lényegével rokont.”³¹

Németország azonban világhatalomként már nem nélkülözhetette, hogy befolyása és hatalma fenntartásának és kiterjesztésének érdekében a német ifjakat megismertesse a német hatalmi pozíció érzésével, járatossá tegye őket a nemzetközi viszonyokban, ismereteket szerezzenek a földrajzi adottságokról, társadalmi, gazdasági és történeti viszonyokról, amit aztán akár békés, akár háborús körülmények között hasznosítani lehetett. El kellett vetni az ifjú generációban a világhatalmi gondolkodás magyát, hogy a külföldre induló HJ-csoportok érezzék és kívülről lássák hazájuk nagyságát és hatalmát. Ez egyben az elkötelezettségüket is növelte, miáltal fanatikus előharcosokként, feltétel nélküli hittel és korlátlan bevetéssel szolgálhatták a Harmadik Birodalmat.³²

²⁹ Vö. Alfred KURELLA: Deutsche Volksgemeinschaft. In: Werner KINDT (szerk.): *Grundschriften der deutschen Jugendbewegung*. Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf–Köln, 1963. 163–179.; Ernst BUSKE: Jugend und Volk. In: Werner KINDT (szerk.): *Grundschriften*. I. m. 198–201.

³⁰ Ernst-Michael JOVY: i. m. 61–62. A Közzététőszerv által kiadott *Volk und Reich (Nép és Birodalom)* nevű folyóirat a közép-európai gondolatok legfőbb tárháza lett.

³¹ Uo. 65.; Winfried MOGGE: „Der gespannte Bogen”. Jugendbewegung und Nationalsozialismus. Eine Zwischenbilanz. In: *Jahrbuch des Archivs der Deutschen Jugendbewegung*. 1981. 11–34.; Michael H. KATER: Bürgerliche Jugendbewegung und Hitlerjugend in Deutschland von 1926–1939. In: *Archiv für Sozialgeschichte*. Band XVII. Verlag Neue Gesellschaft. Bonn–Bad Godesberg, 1977. 127–174.

³² Vö. Abschiedsfeier für die 450 Jungvolkführer. *Völkischer Beobachter*, 1937. augusztus 29. (BArch, NS 5/VI/427, 104.).

A partnerországokban történő befolyásszerzés és ezáltal az ottani fiatalokkal való baráti viszony kialakítása a távlati stratégiák miatt igen fontos volt. A HJ ezt a befolyásszerzést a béke szellemében, a béke fenntartása érdekében tartotta fontosnak, vagyis az ifjú korban megszerzett baráti kapcsolatok garantálhatták a jövőre nézve azt, hogy az ifjak később, politikusként is a népek megértését tartsák a legfontosabbnak.³³ Ugyanennek az érmének a másik oldala viszont az volt, hogy a fiatal korban kialakított ifjúsági kapcsolatok révén, Németország ismertté és kedveltté tételével, befolyást lehet gyakorolni a partnerország későbbi időszakára, amikor ezek az ifjak valóban politikai és más vezetői funkciókat töltenek majd be.

A szemléletváltozás ékes példája volt Hans Hartmann *Die junge Generation in Europa* című könyvének második, 1933-ban megjelent kiadása. Míg az 1930-as első kiadás az európai ifjúság egységének vízióját állította előtérbe, addig a második kiadás a német ifjúságnak vezető szerepet szánt az európai ifjúság körében, de egyúttal a Németországgal és ifjúságával szemben hangoztatott imperialista törekvések vádját is cáfolni próbálta.³⁴

A Hitlerjugend kifelé irányuló tevékenységének szervezeti keretei

A HJ vezető szerepének megteremtése után a Birodalmi Ifjúságvezetőség fokozatosan fejlesztette a külföldi aktivitáshoz szükséges, minden korábbinál gigantikusabb szervezetét. Az 1932 közepén megszűnő Hátárvidéki Hivatal örökét egyik hivatal sem vette át, helyette a HJ birodalmi szervezési vezetőjét (*Reichsorganisationsleiter*), Carl Nabersberget bízták meg a HJ Külföldi Területének (*Gebiet Ausland*) a vezetésével. A náci hatalomátvételt követően a kezdeti időszak szerényebb mértékű, külföldre irányuló tevékenységét a Birodalmi Ifjúságvezetőségen belül újonnan felálló Külügyi és Jogi Osztály (*Abteilung Auslandsarbeit und Rechtsfragen*) irányította, amely ugyancsak Carl Nabersberg vezetése alá került. 1933 őszén Alfred Rosenberg ifjúsági referensnek hívta meg Nabersberg az NSDAP Külpolitikai Hivatalába. Nabersberg a kezdeti évek kulcsfontosságú embere volt nemcsak a külügyek terén, hanem a HJ vezető szerepének kiépítésében is. E mellett a hivatal mellett ugyancsak ő irányította a Birodalmi Ifjúságvezetőség Ifjúsági Csoportok Osz-

³³ *Deutschland-Lager 1935. Welttreffen der Hitler-Jugend*. Kuhlmlühle bei Rheinsberg, Juli/August 1935. 9.

³⁴ Hans HARTMANN: *Die junge Generation in Europa*. Wolff, Berlin, 1933.

tályát (*Abteilung Jugendverbände*), így az ifjúság *gleichschaltolásának* legfőbb felelőse lett, egyben a HJ törzsvezetője is, vagyis Schirach helyettese.³⁵ Ez a hármas funkció lehetővé tette, hogy az ifjúsági mozgalom tapasztalatait még inkább hasznosíthassák a HJ külügyi tevékenységében, és mutatta azt is, hogy ez a munka valóban elsőrangúvá vált.

A *gleichschaltolás* folyamata nem kerülhette el a Német Ifjúság Európai Közvetítőszervét sem, amely 1925 óta koordinálta a sokszínű német ifjúsági mozgalom külföldi útjait. 1933 tavaszán a Közvetítőszervet egy megállapodás értelmében beolvasztották az immár Schirach vezette Német Ifjúsági Szövetségek Birodalmi Bizottságába. Ezzel a lépéssel központosították a külföldi német munkát, amelynek irányítása addig a Közvetítőszerv, a Birodalmi Bizottság és a Német Ifjúsági Szállók Birodalmi Szövetsége között oszlott meg. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a szervezetek munkáját fokozatosan a HJ külföldi tevékenységére adaptálták. A Közvetítőszerv részben kényszer hatására, részben meggyőződésből, részben taktikai okokból kötelezhette el magát azonnal az új hatalomnak. Sorsát azonban így sem kerülhette el, mivel 1933 végén már a Birodalmi Ifjúságvezetőség Külügyi és Jogi Osztályának részeként működött, s tevékenységét Népi Német Ifjúsági Munka Közvetítőszerve (*Mittelstelle für volksdeutsche Jugendarbeit in der Reichsjugendführung*) néven folytatta tovább. Főbb feladatai közé tartozott a teljes német ifjúság határvidéki és külföldi útjainak koordinálása,³⁶ így egyre inkább már csak Útszervezési Osztályként (*Fahrtenamt/stelle*) emlegették.³⁷ Az elnevezés mindenestre mutatta, hogy tevékenységében egyelőre még túlsúlyban volt a külföldi németek gondozása és a velük fenntartott kapcsolatok ápolása.

A HJ külföldi útjai mellett egyre több gondot okozott a külföldi látogatók sokasága. 1934-re már jelentős volt azoknak a száma, akik a Külügyi

³⁵ *Vossische Zeitung*, 1933. szeptember 27. (BArch, NS 5/VI/427, 10.); Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 747.; Hans-Christian BRANDENBURG: i. m. 115.

³⁶ Grenzlandfahrten und Auslandsbeziehungen der bündischen Jugend. Kurzchronik. In: Werner KINDT: *Die deutsche Jugendbewegung*. I. m. 1529–1535.; Jugendführer des Deutschen Reiches, Abteilung Ausland an das AA, Haushaltsplan der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, 10. August 1933. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA). R 63605.

³⁷ Mittelstelle deutscher Jugend in Europa an das AA, 27. Mai 1933. PAAA 63605.; Dieter TIEMANN: *Deutsch–französische Jugendbeziehungen der Zwischenkriegszeit*. Bouvier Verlag, Bonn, 1989. 247.; *Preussische Lehrerzeitung*, 3. März 1934. PAAA R 63606.; Mittelstelle für volksdeutsche Jugendarbeit in der Reichsjugendführung (RJFD), Abteilung Ausland an die Deutsche Gesandtschaft Oslo, 22. März 1934. PAAA R 63606.; *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, II/5, 7. Juli 1934; Aufruf zur Grenz- und Auslandsfahrt der HJ. *NSDAP. Amtliches Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, 1933/2. 24. (BArch, NSD 43/15.); Mittelstelle für volksdeutsche Jugendarbeit. *Der Auslandsdeutsche. Halbmonatsschrift für Auslandsdeutschtum und Auslandskunde*, 1933/21.

és Jogi Osztálynál nem jelentkeztek be, így ottlétükről a HJ egyes területeit sem tudták értesíteni. A létszám további emelkedése miatt 1935 márciusában létrehoztak a Külügyi és Jogi Osztályon belül egy Külföldi Szolgálat (*Ausländerdienst*) alosztályt.³⁸

A szervezeti keretek 1935-re alakultak ki teljesen. 1935-ben a Külügyi és Jogi Osztály – a Birodalmi Ifjúságvezetőség minden más osztályával együtt – hivattá avanszált, s különvált a Jogi Hivataltól. Megalakult a Határvidéki és Külügyi Hivatal (*Grenz- und Auslandsamt*), s ez már csakis a HJ kifelé irányuló tevékenységének szentelte minden energiáját.³⁹ Nabersberget 1935 júliusában az addig a Nemzetiszocialista Német Hallgatószövetség (*Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund* – NSDStB) külügyeit irányító Reinhold Schulze váltotta fel. A hivatal vezetése mellett átvette a HJ földrajzi struktúrájába tartozó, de a hivatalban külön osztályként megjelenő Külföldi Terület (*Gebiet Ausland*) vezetését is. Schulzét 1936 márciusában egyúttal kinevezték a HJ összekötő emberének, akinek a minisztériumokkal, az NSDAP Külföldi Szervezetével, Külpolitikai Hivatalával, Gyarmatpolitikai Hivatalával, a Ribbentrop-ügyosztállyal,⁴⁰ a Német Akadémiai Csereszolgálattal (*Deutscher Akademischer Austauschdienst* – DAAD) és a Birodalmi Gyarmatügyi Szövetséggel (*Reichskolonialbund*) kellett kapcsolatot ápolnia. Ebben a minőségében tehát a külügyminisztérium mellett a párt két, fontos, külfölddel kapcsolatos tevékenységet folytató szervével koordinálta a HJ kapcsolatait.⁴¹

A Birodalmi Ifjúságvezetőség struktúrájának leképeződését mutatták a HJ területeinek és járásainak szervezeti sémái: az előbbieken a Határvidéki és Külügyi Osztályok (*Grenz- und Auslandsabteilung*), utóbbiakban a Határvidéki és Külügyi Részlegek (*Grenz- und Auslandsstelle*) voltak az illetékes fórumok. Ezek a szervezeti egységek az Ifjúnépre és az Ifjúlányok Szövetségére (*Jungmädelbund* – JM) is kiterjesztették tevékenységüket, bár külföldre csak tizennégy év feletti fiatalok utazhattak. A legfiatalabbaknak először a saját hazájukat kellett megismer-

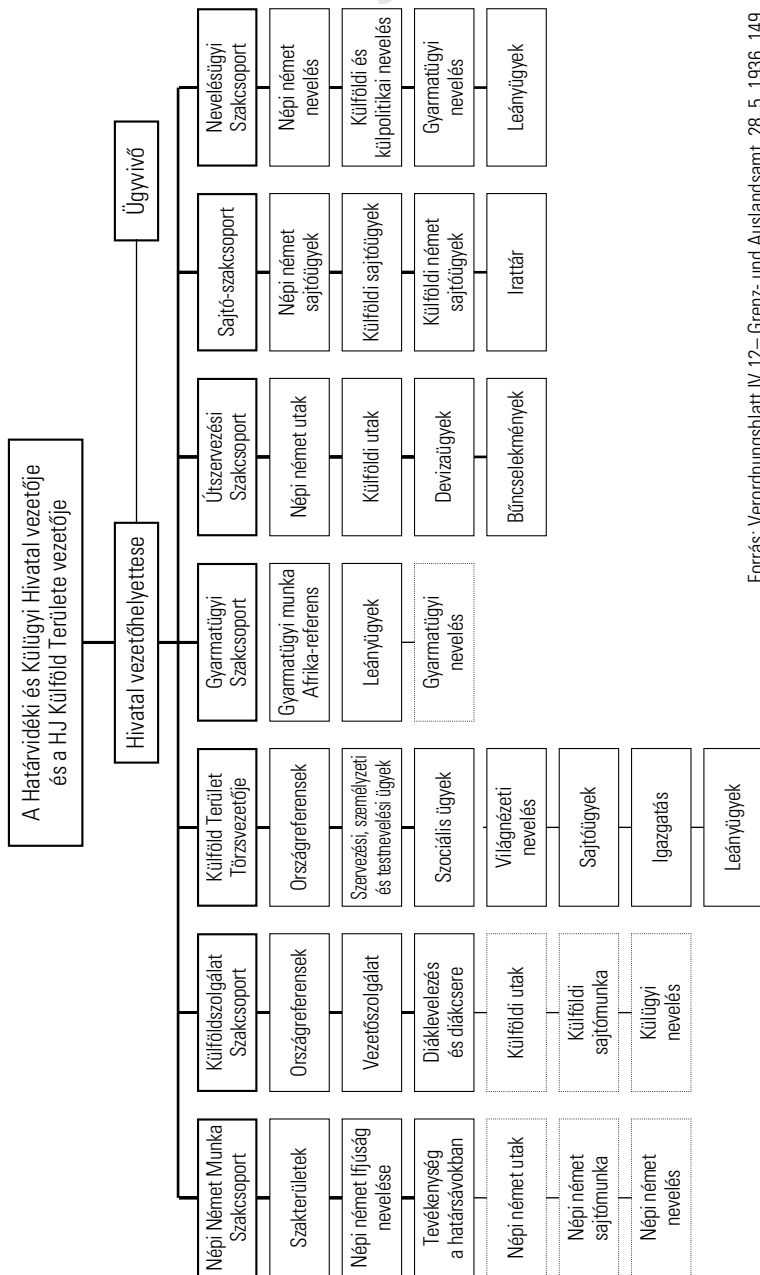
³⁸ Uo.; *Ausländerdienst. Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, III/10. 14. März 1935, 7.

³⁹ Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 1096–1098.; Baldur von SCHIRACH: *Hitler-Jugend*. I. m. 156.

⁴⁰ Hivatalosan: az NSDAP külpolitikai megbízottja a Führer helyettesének törzsében (*Dienststelle des Beauftragten der NSDAP für ausenpolitische Fragen im Stabe des Stellvertreters des Führers*).

⁴¹ Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 747., 1177., 1214.; RJF an den DAAD. 22. Februar 1938. PAAA 27134.; Ernennung von Reinhold Schulze zum Leiter des Grenz- und Auslandsamtes. *Völkischer Beobachter*, 1935. július 7. (BArch, NS 5/VI/427, 14.); Neuer Chef des Grenz- und Auslandsamtes der Reichsjugendführung, 9. Februar 1938. BArch. NS 28/104, 34.; Der Leiter des Grenz- und Auslandsamtes in der RJF ernannt. *RJP*, 1935/150. 1.

1. ábra. A Határvidéki és Külgügyi Hivatal felépítése, 1935–1936.



Forrás: Verordnungsblatt IV 12– Grenz- und Auslandsamt, 28. 5. 1936, 149.

niük, de a külföldi viszonyokról ők is kaptak információkat.⁴² A részlegek és osztályok keretében a fő felelősök a határvidéki és külügyi referensek voltak.⁴³ A referensek saját területükön feleltek az olyan munkatársak képzéséért is, akik képesek voltak megfelelően fogadni a Németországba látogató, illetve német–külföldi táborokon részt vevő külföldieket.⁴⁴

1937 elején a Birodalmi Ifjúságvezetőség kereteiben működő Ifjúsági Túrák Hivatalát átnevezték Utak és Túrák Hivatalának, amely ettől kezdve minden belföldi útért felelős volt, beleértve a határvidéki utakat is. Így a Határvidéki és Külügyi Hivatal ettől kezdve már csak a külföldi utakat irányította.⁴⁵

1938. szeptember 15-i hatállyal a hivatalt két részre osztották, s ez két fő tevékenységének intézményi különválasztását is jelentette. A Határvidéki és Néppolitikai Hivatal (*Grenz- und volkspolitisches Amt*) a korábban helyettes hivatalvezetőként, majd Schulze távozása után megbízott vezetőként működő Theodor Stadler, a Külügyi Hivatal (*Auslandsamt*) pedig Hans Lauterbacher vezetése alá került. Lauterbacher addig a Külügyi Kapcsolatok Osztályának (*Abteilung Auslandsbeziehungen*) vezetője volt, majd Schulze távozása után a HJ összekötői tisztségét is betöltötte.⁴⁶

A szétválástól kezdve a Határvidéki és Néppolitikai Hivatal kezelte a német népiségi ügyeket, így a népi németekkel való kapcsolattartást és a határvidéki tevékenységet is, míg a Külügyi Hivatal ápolta a HJ nemzetközi kapcsolatait és gondozta a szervezet határon túli csoportjait.⁴⁷ Ez a különválasztás azt mutatta, hogy a harmincas évek végére mindkét tevékenység felfutását várták. Jelezte egyben azt is, hogy a harmincas évek végére a külföldi és népi németek gondozásával már mind minő-

⁴² Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. *Völkischer Beobachter*, 1939. április 27. (BArch, NS 5/VI/427, 184.); Erich BLOHM: i. m. 184., 198.; Auslandsfahrten Nichtangehöriger der HJ. *Reichsbefehl*, 2/IV, 1939. január 20. 43.

⁴³ Erich BLOHM: i. m. 68.; Gliederung der Reichsjugendführung. PAAA R 63610; M. MERZENICH: Die volksdeutsche Arbeit der Hitlerjugend. *Deutsche Mädchenbildung. Zeitschrift für das gesamte höhere Mädchenschulwesen*, 1934/6. 268–273.

⁴⁴ Uo.; Ausländerdienst. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, III/10. 1935. március 14. 7.

⁴⁵ In- und Auslandsfahrten der HJ. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, V/4., 1937. február 19. 41.

⁴⁶ Teilung des Grenz- und Auslandsamtes der Reichsjugendführung. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, VI/19., 1938. október 7. 344.; Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 747., 1177., 1214.; RJF an den DAAD. 1938. február 22. PAAA 27134.; Ernennung von Reinhold Schulze zum Leiter des Grenz- und Auslandsamtes. *Völkischer Beobachter*, 1935. július 7. (BArch, NS 5/VI/427. 14.); Sonderdruck 5/39. *Amtliches Nachrichtenblatt*, 1939. augusztus 11.

⁴⁷ Michael BUDDRUS: *Totale Erziehung*. I. m. 1102.

ségében, mind mennyiségében egyenrangúvá vált a más népek ifjúságával fennálló kapcsolatrendszer. A szervezeti működési mechanizmus részletes bemutatására itt nincs lehetőség.

Az utak előkészítése

Az utak előkészítése az 1933 előtti hagyományokat követte, a felkészülés módozatait pedig továbbra is leginkább az utak engedélyezéséhez megfogalmazott kritériumok befolyásolták, amelyeket most már a teljes német ifjúság számára központilag szabályoztak. A folytonosságot sugallta, hogy továbbra is a *Német Ifjúság Európai Közvetítőszerve* volt az illetékes az engedélyezésekért, az erre vonatkozó irányelvek lényegét tekintve megegyeztek a korábban megfogalmazottakkal, s most már kiterjedtek az ez alól korábban mentesülő Hitlerjugendre is.⁴⁸ Az új viszonyokat sugallta a Közvetítőszerv ügyvezetőjének 1933. május 19-i körlevele is. Eszerint az adott politikai szituációban károsnak vélték az egyéni és a csoportos utakat, és feltétlenül szükségesnek tartották a külföldre induló ifjúság egységes felkészítését, hogy az út egyrészt az „ifjú nemzetiszocialista Németország” iránti figyelem felkeltését, másrészt a róla terjesztett hazugságok cáfolását is szolgálja. Ezért csak olyanok mehettek külföldre, akik magukénak érezték a nemzetiszocializmust, de külföldön mégsem tudatos propagandát vártak el tőlük, hanem „jó kiállást”, ha a német ügyek szóba kerülnek.⁴⁹

Az engedélykérésnél minden csoportos és egyéni utat be kellett jelenteni, és a BIV *Útszervezési Osztálya* engedélye nélkül egyetlen fiatal sem utazhatott külföldre. Az egyik fő szempont továbbra is az volt, hogy a kaland jellegű utaknak gátat szabjanak, ezért kizárólag olyan utak szervezését várták el, amelyek speciális feladatokat láttak el, s így nem minősültek „vad” vándorlásnak. A legtöbb esetben ugyanis ezek a „vad” vándorlók jóhiszeműen, de teljes tudatlansággal utaztak külföldre, s mivel pénz nélkül indultak útnak, rákényszerültek, hogy nyilvános zenéléssel, kéregetéssel stb. teremtsék elő a külföldi tartózkodáshoz szükséges anyagiakat. Végszükség esetén pedig akár a német külképvisleteket is felkeresték. Ez a jelenség nem egy esetben sarkallta hatósági intézkedésre az érintett országokat. A HJ vezetése kínosan ügyelt arra, hogy olyan országokba, amelyekkel feszült vagy nem túlzottan baráti volt a viszony,

⁴⁸ Mittelstelle deutscher Jugend in Europa an das AA, 22. März 1933 – PAAA R 63604.

⁴⁹ Dieter TIEMANN: i. m. 247.

ne menjenek HJ- vagy más német ifjúsági csoportok.⁵⁰ A „vad” vándorlásokat pedig úgy kívánta megakadályozni, hogy lehetőleg csak olyan fiatalokat engedjenek külföldre, akik már kellő időt töltöttek a HJ „iskolájában”. Különösen az egyleti és a marxista ifjúságot, illetve az ilyen múlttal rendelkező HJ-tagokat akadályozták meg a kiutazásban. Mindez egyúttal a tartózkodó német külpolitika jegyében telt, amely mindaddig visszafogott maradt, amíg a nemzetközi helyzet nem konszolidálódott Németország körül.⁵¹

A nemkívánatos utakat azonban nem lehetett visszaszorítani kizárólag a Birodalmi Ifjúságvezetőség Külügyi Részlege révén: az engedély megtagadása még nem jelentette okvetlenül az út elmaradását, hiszen a Birodalmi Ifjúságvezetőségnek nem volt eszköze az ellenőrzésre. Emiatt a BIV nem tudta betartani a külügyminiszter azon kérését sem, hogy teljesen akadályozzák meg a zsidó gyerekek külföldre utazását. Ezért tett javaslatot Schirach a belügyminisztériumnak a szigorúbb szabályozásra.⁵²

Az időközben meghonosított Kékkönyv (külföldre), illetve Vöröskönyv (határvidékre) nélkül senki sem indulhatott útnak, de végleges szabályozásra csak 1937-ben került sor. 1937. július 15-i hatállyal Schirach

⁵⁰ 1933–1934-ben a külügyminisztérium például nemkívánatosnak tartotta az ifjúság útjait Belgiumba, Franciaországba, Olaszországba, Magyarországra, Csehszlovákiába, Lengyelországba, továbbá Svájcba, s csak egyes, kivételes esetekben látott esélyt az ezekbe az országokba irányuló utak engedélyezésére. Ennek megfelelően az Útszervezési Hivatal ezeket az utakat Délkelet-Európába, a Baltikumba, Kelet-Poroszországba vagy a Bajor-erdőbe igyekezett átcsoportosítani. (Baldur von SCHIRACH: *Hitler-Jugend*. I. m. 157.; Aus der Auslandsarbeit der Abteilung Ausland der Reichsjugendführung, 9. Januar 1935. 1.; Der Reichsminister des Innern an den Verbindungsstab der NSDAP, 25. September 1933. PAAA R 63605.; An das AA, 7. Juni 1934. PAAA R 63607; Mittelstelle für volksdeutsche Jugendarbeit in der Reichsjugendführung, Abteilung Ausland an die Deutsche Gesandtschaft Oslo, 22. März 1934. PAAA R 63606; Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat II benötigt für das Etatjahr 1934/35 folgende Mittel. PAAA R 63606.; RJF Abteilung Ausland an das AA, 7. August 1933. PAAA R 63605; Der Jugendführer des Deutschen Reiches (JfdDR), Abteilung Ausland. Anweisungen für deutsche Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten. PAAA R 63610, VI S 6511–35.; Nr. 259. Betr.: Grenz- und Auslandsfahrten 1934. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, 1934/97., 1934. február 5. 1.

⁵¹ Nr. 182. Betr. Auslandsfahrten. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, 1933/39. 1933. október 2. 2.; Auftreten bei Grenz- und Auslandsfahrten. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, III/39., 1935. október 31. 1. (BArch, NSD 43/15–1935); Die Aufgaben des Auslands-Fahrtenamtes der Reichsjugendführung. *RJP*, 1934/203. 1–3.

⁵² JfdDR, Abteilung Ausland an das AA, 12. August 1933. PAAA R 63605.; Deutsches Generalkonsulat für Spanien an das AA, Barcelona, 5. Juni 1934. PAAA R 63607.; JfdDR an Ausenminister des Deutschen Reiches, 22. Januar 1936. PAAA R 98894.; Reichsminister des Innern an das AA, 16. September 1933. PAAA R 63605.; Das AA an den Jugendführer des Deutschen Reiches Abteilung Ausland, 30. September 1933. PAAA R 63605.; Der Reichsminister des Innern an den Verbindungsstab der NSDAP, 25. September 1933. PAAA R 63605.; Nabersberg an den Reichsminister des Innern, 14. Februar 1934. PAAA R 63606.; Nabersberg an den Reichsminister des Innern, 9. Februar 1934. PAAA R 63610.

új rendszert vezetett be a német ifjúság külföldi útjaira, s ezzel minden korábbi rendelkezést hatályon kívül helyezett. Eszerint Schirach elrendelte, hogy a Hitlerjugend tagjainak külföldi útjukhoz meg kell szerezniük a Német Birodalom Ifjúságvezetőjének vagy az általa meghatalmazott szolgálati helynek az egyetértését. Továbbra is engedély nélkül utazhattak azok a HJ-tagok, akik szülőjük vagy törvényes képviselőjük kíséretében, illetve iskolai keretek között, tanári vezetéssel hagyták el az országot. Egyéni út esetén tíz nappal, csoportos út esetén két hónappal az útlevígelgénylés előtt rendszeresített formanyomtatványon kellett bejelentést tenni a lakhely szerinti illetékes járásvezetőségénél.⁵³

A csoportos utakról – a HJ területektől a jogot visszavéve – újra a Birodalmi Ifjúságvezetőség mondta ki a végső ítéletet. A járásvezetőséghez beadott kérvényt a HJ-őrvezető (*Streifenführer*), valamint a határvidéki és külügyi részlegvezető meghallgatásával kellett elbírálni, majd negyvennyolc órán belül további ügyintézés céljából elküldték a területvezetőségre. Egyéni utazás esetén a területvezetőség személyügyi osztálya az illetékes rendőri és SD-szervek bevonásával megvizsgálta a kiutazni szándékozók személyes „alkalmasságát”. Elutasítás esetén mind a beküldő járást, mind pedig az Őrszolgálatot (*Streifendienst*) értesítették: ügyeljenek arra, hogy az engedély megtagadása dacára nehogy létrejöjjön a kiutazás. Az út jóváhagyása után egyéni kérelem esetén az engedélyt a területvezető személyesen adta ki.⁵⁴

1938-ban kétezer engedélyezési eljárás folyt, de számuk a korábbi években is folyamatosan emelkedett. A harmincas évek végére a Hitlerjugend törekvése mégiscsak eredményesnek bizonyult: ezt az ifjúság külföldi tevékenységének centralizálásával és monopolizálásával érte el, miközben a weimari korszakra szerinte oly nagyon jellemző „vándorlások” száma a minimálisra csökkent.⁵⁵ A hivatal magának vindikálta a jogot arra is, hogy némiképp egyensúlyban tartsa a külföldi utak földrajzi megoszlását, így adott esetben egyes területekre zárlatot rendelhetett el, illetve az utakat átirányíthatta a kevésbé látogatott területekre. Így elkerülhette, hogy egyes területek túl nagy hangsúlyt kap-

⁵³ Auslandsreisen von HJ-Angehörigen. *Hitlerjugend*, 1937. július 17. (BArch, NS 22/547); Auslandsreisen von HJ-Angehörigen. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, V/16., 1937. július 2. BArch NS 5/VI/427. 92.; Anmeldeplicht für Auslandsfahrten. *RJP*, 1937/52. 2.

⁵⁴ Der Stabsführer. Auslandsreisen von HJ-Angehörigen. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung* V/16. 2. Juli 1937. július 2. BArch NS 5/VI/427. 88.

⁵⁵ Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. *Völkischer Beobachter*, 1939. április 27. (BArch NS 5/VI/427, 184.); Abschrift zu VI S 8752/35, 12. August 1935. PAAA R 63610.; Baldur von SCHIRACH: *Hitler-Jugend*. I. m. 157.; Unsere Würde und die Verständigung. *RJP*, 1938. február 18.

janak, míg máshova alig ment volna német fiatal, ahol pedig politikai szempontból ugyanakkora szükség volt rá.⁵⁶

A határvidéki és a külföldi utak bejelentésére rendszeresített formanyomtatvány az alapvető információkon (úti cél, időpont, létszám, vezető) túl rákérdezett a hosszabb időtartam során felkeresett helyekre, az útvonalra, a közlekedési eszközre, az utazás okára és céljaira, az iskolázottságra, a létező összeköttetésekre az adott ország német, illetve idegen nemzetiségű szervezeteivel és vezetőivel, továbbá hogy milyen pénzüsszegek állnak rendelkezésre, s azok milyen forrásból származnak. Az is a kérdések között szerepelt, hogy a csoportvezető járt-e már külföldön, sőt még a csoport átlagéletkorát, a legfiatalabb és a legidősebb korát, a gyalog megteendő szakaszok leírását is kérte a hivatal.⁵⁷

Egy 1935-ös kultuszminiszteri rendelet értelmében a külfölddel való teljes diákcsere – vagyis minden olyan külföldi út, amelyet az iskolák szerveztek, és az utazó csoportok élén tanár állt – kizárólagosan a Német Akadémiai Csereszolgálat, a DAAD keretében működő Német Pedagógiai Kirendeltség illetékességébe tartozott. Ennek ellenére a Birodalmi Ifjúságvezetőség erre a területre is kiterjesztette befolyását, ugyanis 1937-től elérte, hogy csakis olyan tanulók vehessenek részt a diákcserekben, akik egyben a Hitlerjugend tagjai. A partneriskolák csoportjainak fogadásakor pedig kötelező volt a területileg illetékes HJ-járásvezető vagy BDM-alkörzetvezető értesítése, s a program összeállításában a helyi Hitlerjugend is részt vett.⁵⁸ Mindez nagy befolyást, továbbá az iskolán keresztül zajló külkapcsolatok teljes ellenőrzését biztosította a HJ-nek, ami a kultuszminisztérium és Schirach, valamint az ifjúsági szervezet és a közoktatás nem éppen kiegyensúlyozott viszonyában presztízs kérdés volt – legalábbis a Birodalmi Ifjúságvezetőség megítélése szerint.

Az engedélyezés technikai feltételein túlmenően az elveknek is nagy jelentőséget tulajdonítottak. Az ifjúság kirándulócsoporthai külföldön hazájukat képviselték, s a Birodalmi Ifjúságvezetőség igen fontosnak tartotta, hogy ennek tudatában is legyenek, főleg amikor Németországot külföldön élesen bírálták. Emiatt a kiutazóknak el kellett fogadniuk a

⁵⁶ M. MERZENICH: Die volksdeutsche Arbeit der Hitlerjugend. *Deutsche Mädchenbildung. Zeitschrift für das gesamte höhere Mädchenschulwesen*, 1934/6. 268–273.; Baldur von SCHIRACH: *Hitler-Jugend*. I. m. 157.

⁵⁷ Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Anmeldung einer Grenz- oder Auslandsfahrt. PAAA R 63610.; Polizeiliche Beglaubigung von Fahrtausweisen. *Deutsche Allgemeine Zeitung*, 1935. október 11. (PAAA R 63610.); Vorschriften für Jugend-Auslandsfahrten. *RJP*, 1935/83. 2.; Sonderabdruck Nr. 53 aus dem Ministerialblatt des Reichs- und Preussischen Ministeriums des Innern 1937. Nr. 27. PAAA R 60450.

⁵⁸ Der Reichs- und Preussische Minister für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung an die Oberpräsidenten etc. Abschrift, 2. April 1937. PAAA R 27134.

nemzetiszocializmust, ki kellett állniuk mellette, és fellépniük minden kritika ellen. Legalább a csoportok vezetőinek ismerniük kellett a német történelmet, és meggyőződéssel kellett vallaniuk, hogy az 1918 utáni állameszme a német nép lényének nem felelt meg, ezért át kellett adnia a helyét Adolf Hitler eszméjének. Külön hangsúlyozták, hogy nem szabad külföldön propagandaszékeket tartani, de a felmerülő és „alaptalan” kritikát tartalmazó kijelentéseket el kell utasítani. Minden résztvevőtől elvárták, hogy ismerje a náci Németország vezető személyiségeinek (Hitler, Schirach, Göring, Goebbels, Frick etc.) életpályáját, az új Németország legfontosabb olyan kérdéseit, mint például az örökbirtoktörvény (*Erbhofgesetz*), a faji és telepítési politika, a munkaszolgálat, a vidék-szolgálat (*Landdienst*), az autópálya-építés, az olimpia. Az utak során a csoportok azt a feladatot is ellátták, hogy a külföldön élő németseget tájékoztassák a németországi eseményekről.⁵⁹

Emellett elvárták, hogy a csoportok tagjai tisztában legyenek a célország politikai, kulturális, gazdasági és történeti viszonyaival, azaz rendelkezzenek a megfelelő szellemi fölénnel, amely „a német nép minden képviselőjét ki kell hogy tüntesse külföldön”. Foglalkozzanak az érintett ország jellemzőivel, különösen a külföldi német településekkel, sajátítsanak el nyelveket, legyen elég pénzük, egyszerű és célszerű ruházatuk. A csoportvezetőnek olyan, legalább tizennyolc éves fiatalnak kellett lennie, akinek biztos a kiállása, s akiben egyesülnek a vezérelv és a bajtársiasság vonásai, továbbá „német tudatú” és elkötelezett a nemzetiszocializmus iránt. A vezető volt a felelős a csoport egységes állampolitikai felfogásáért is. Külföldön azokkal is udvariasan és visszafogottan kellett viselkednie, akik passzívan vagy elutasítóan viszonyultak Németországhoz és a nemzetiszocializmushoz (ilyenek a HJ szerint a zsidók). Országonként másként szabályozták az egyenruha-viselést és egyéb külsőségek kérdését, amiről a kiutazó csoportnak be kellett szereznie a megfelelő információkat.⁶⁰

⁵⁹ Der JfdDR, Abteilung Ausland – Anweisungen für deutsche Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten. PAAA R 63606.; Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat II benötigt für das Etatjahr 1934/35 folgende Mittel. PAAA R 63606.; Mittelstelle deutscher Jugend in Europa. Anweisungen für die deutschen Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten für das Jahr 1933. PAAA R 98891. VI S – 3813/193.; Der JfdDR, Abteilung Ausland. Anweisungen für deutsche Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten. PAAA R 63610. VI S 6511–35.; Günter KAUFMANN: *Das kommende Deutschland*. I. m. 222.; Erich BLOHM: i. m. 278.; Vorschriften für Jugend- Auslandsfahrten. *RJP*, 1935/83. 2.

⁶⁰ Richtlinien und Durchführungsbestimmungen für die einzelnen Gruppen. PAAA R 63606.; Der JfdDR, Abteilung Ausland. Anweisungen für deutsche Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten – PAAA R 63610. VI S 6511–35. – 1933–34 körül külföldön szinte teljes egyenruha- és jelképviselési tilalom volt érvényben. A külföldi német településterületekre irányuló utaknál felhívták a figyelmet: nem célszerű olyan térképet

A Birodalmi Ifjúságvezetőség az engedélyezési kritériumok megfogalmazásán kívül az utazók felkészítéséről is gondoskodott. A Hitlerjugend tagjai alig tudtak valamit a népi és a külföldi németsegről, ugyanis 1933 előtt az alsófokú oktatásban nem szenteltek különösebb figyelmet ennek a kérdésnek, az Egyesület a Külföldi Németsegrért (*Verein für das Deutschtum im Ausland* – VDA) pedig leginkább a magasabb szintű oktatásban fejtegette ki tevékenységét.⁶¹ Létrehozták tehát a Határvidéki és Külügyi Hivatalon belül a Nevelésügyi Szakcsoportot (*Schulreferat*) volt, amelynek legfőbb tevékenysége az volt, hogy kielégítő ismereteket közvetítsen a határvidéki és a külföldi németsegről, valamint a német külpolitikáról. A különböző ismertető anyagok (*Schulungsbriefe*) terjesztése, valamint az iskolázási tanfolyamok mellett a referatúra maga is előállított különféle segédanyagokat, és a könyvtárak felszerelésében is segédkezett.⁶²

Az 1934-től Carl Nabersberg kiadásában havonta megjelentek az Oktatási Levelek (*Grenz- und Auslandsarbeit. Schulungsbriefe der Hitlerjugend und des Bundes deutscher Mädel*) nyolc oldalon, összesen hetvenezer példányban (amit később százezerre akartak emelni). Emellett a *Nép és Birodalom* (*Volk und Reich*) című folyóirat és egyéb cikkek, tanulmányok is segítettek a képzést.⁶³ A Hitlerjugend más sajtótermékei is rendszeresen közöltek írásokat a külfölddel kapcsolatos tevékenységről. A központilag kiadott Oktatási Levelek mellett az egyes területek is kiadtak határvidéki és külföldi oktatásra szánt anyagokat, amelyek bizonyos időközönként különféle neveken – például *Munkalapok* (*Arbeitsblätter*) vagy Határvidéki Lapok (*Grenzlandblätter*) vagy éppen Oktatási Levelek

magukkal vinni, amely tartalmazza a berajzolt útvonalat, valamint a helyi németek címeit, hogy elkerülhessék az esetleges kellemetlenséget. Az út előtti orvosi vizsgálat és a megfelelő biztosítások megkötése értelemszerűen kötelező volt. Felhívták a figyelmet a tisztaság fontosságára, illetve az ügyes beilleszkedésre. (Der JfdR, Abteilung Ausland. Anweisungen für deutsche Jugendwandergruppen bei Auslandsfahrten. PAAA R 63610. VI S 6511–35.; Vorschriften für Jugend-Auslandsfahrten. *RJP*, 1935/83. 2.)

⁶¹ A VDA-nak külföldön is voltak csoportjai, 1933 júniusában Passauban megrendezett „klagenfurti gyűlésen” a danzigi, eupen malmedy-i, rigai és hollandiai csoportok vettek részt, de megjelentek a külföldi német iskolák képviselői is. (Die „Klagenfurter Tagung” des Vereins für das Deutschtum im Auslande in Passau (3. bis 5. Juni 1933). PAAA R 60332. K 658457–K 658465.)

⁶² Jugendführer des Deutschen Reiches, Abteilung Ausland an das AA, Haushaltsplan der Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, 10. August 1933. PAAA R 63605.; Erich BLOHM: i. m. 277.; Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend*. I. m. 159–160.; Jutta RÜDIGER: *Die Hitlerjugend und ihr Selbstverständnis im Spiegel ihrer Aufgabengebiete. Studienausgabe*. Askania Verlag, Lindhorst, 1983. 258.

⁶³ Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat Schulung Etatvorschlag für 1934/35. PAAA R 63606.; Baldur von SCHIRACH: *Die Hitler-Jugend*. I. m. 158–159.; Grenz- und Auslandsarbeit. Schulungsbriefe der Hitlerjugend und des Bundes deutscher Mädel. Hrsg. im Einvernehmen mit der Abt. SP vom Schulungsreferat der Abt. Ausland der RJF, 1–8. Folge 1934–1935.; RJF Grenz- und Auslandsamt. Schulungsbriefe der Hitler-Jugend und des Bundes Deutscher Mädel. 3. Folge: Danzig–Oberschlesien. BArch. NSD 43/149–3.

néven – jelentek meg, és információval látták el az egyes területek határvidéki és külügyi osztályait és a külföldi munkaközösségeket.⁶⁴

Az iskolázás három szintjét különítették el. A HJ vezetői a szokásos vezetőképzés keretében általános oktatásban részesültek határvidéki és külföldi témákban. Nem az volt az elsődleges cél, hogy alapos tudást szerezzenek, hanem hogy fő vonalaiban ismerjék meg a kérdést és fogékonyak legyenek rá. A határvidéki és külügyi osztályvezetőknek gondoskodniuk kellett arról, hogy a hozzájuk tartozó terület minden vezetőképző iskolájában folyamatosan szerepeljenek ilyen témájú előadások. Mindezen túl a vezetőképző iskolákban és a HJ-otthonokban lehetőség szerint „népi német szobákat” rendeztek be, amelyekben térképek, ábrák, vázlatok és képek segítségével ismertették meg a képző tagjaival a határvidéki és külföldi németiséget. A tanfolyamok, illetve hétvégi kurzusok végén olykor-olykor határvidéki vándorlást is a programba iktattak, hogy a megszerzett elméleti ismereteket a gyakorlatban is szemléltetni lehessen. A még jobb hatás érdekében pedig a teljes tanfolyamot egy határvidéki út keretében volt célszerű elvégezni.⁶⁵ A területi vezetőképző iskolákban a következő témák képezték az előadások vázát: a Német Birodalom határai 1918 óta és azok néppolitikai veszélyei; kik tartoznak a német néphez, s kik nem (nürnbergi faji törvények); a németek száma Európában és a világban; hol él a németiség; mit tartalmaz a pártprogram első pontja; valamint az aktuális külpolitikai helyzet. Utóbbi téma feldolgozásakor a Határvidéki és Külügyi Hivatal iránymutatásait kellett követni, míg a többi témára ötoldalas, írásos verziót hagyott jóvá a hivatal, amit az egyes referensek maguk készítettek.⁶⁶

Utóbbi tanfolyamok megszervezéséről a területi referensek gondoskodtak. 1938-tól az egyes területek, illetve főkörzetek referenseit arra kötelezték, hogy a népi németek, valamint általában a külföld felvilágosítására és a kapcsolódó képzésekre külön fiú- és lányreferenseket alkalmazzanak; erre a feladatra legcélszerűbbnek a határvidéki és külügyi referensek helyetteseit tartották.⁶⁷ Esetükben az ügy iránti elkötelezett-

⁶⁴ Arbeitsblätter. Herausgegeben von der Grenz- und Auslandsabteilung des Gebietes Westfalen, Folge 1. Münster, 20. November 1937. Streng vertraulich, 1–2.; HJ–BDM, Gebiet–Obergau 3 Berlin, Grenz- und Auslandsabteilung. Schulungsbrief, November 1937.

⁶⁵ Grenz- und Auslandsarbeit. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, 1934. II/17., 1934. október 6. 4–7.

⁶⁶ Vorträge der GA-Abteilungsleiter(innen) an den Gebietsführer- und Obergauführerinnenschulen. *Reichsbefehl* 35/II. 1937. október 15. 977.

⁶⁷ Arbeitstagung der GA-Abteilungsleiter und Abteilungsleiterinnen. *Reichsbefehl*, 28/II., 1937. július 30. 755.; Meldung von Tagungen. *Reichsbefehl*, 35/II., 1937. október 15. 977.; Volks- und aussenpolitische Aufklärung in den Gebieten und Obergauen. *Reichsbefehl*, 6/III., 1938. február 18. 169.

seget már feltételezték, így beavatták őket a részletekbe, megismertették velük azokat a módozatokat, ahogy a témát megfelelően közvetíteni lehet a HJ tagjainak. A területi referenseket a Birodalmi Vezetőképző Iskola nagyjából egyhetes tanfolyamokon készítette fel a feladatra. Az iskolázási tanfolyamok közül tizenkettőt a határszakaszokra bontva tartottak a határvidéki és külföldi referenseknek (HJ, BDM közösen), évi kettőt pedig minden referensnek együtt. Ezeknek a találkozókknak az anyagait később a munka elősegítése érdekében írásos formában is kiadták. Gondoskodtak a határvidéki és külföldi könyvtárak kiépítéséről, különös tekintettel a térképekre, fotókra és kiállítási anyagokra. A járási referensek képzése négy–tíz napos speciális kurzusok keretében történt, s évente legalább egy ilyen kurzus elvégzése kötelező volt. Az általános ismeretek mellett minden érintett területről külön előadást is hallgattak a résztvevők.⁶⁸

A HJ egységeinek iskolázását, amely a növekvő tagság miatt egyre inkább tömegképzéssé vált, elsősorban az élményszerzés módszerére építették. A tömeges képzés minden HJ- és BDM-tagra kiterjedt, ezért legegyszerűbben a közösségi estek keretében volt megvalósítható, amelyet a Külügyi Részleg által kibocsátott, mindig változatos témákat kínáló Oktatási Levelek segítségével lehetett megoldani. Az ilyen „népi német otthonesteket” nem az egységvezetők vezették, hanem a határvidéki és külföldi referensek. A programot a következő szempontok alapján alakították ki: Oktatási Levelek feldolgozása; a határvidéki és külföldi német népdalainak megtanulása, illetve közös éneklése; rövid előadások meghallgatása az egyes területekről; felolvasás elbeszélésekből, regényekből, amelyek tartalma a határvidéki és külföldi német „harcával” foglalkozott; a helyi néptáncok és népszínművek bemutatása; határvidéki és külföldi utak előkészítése és azokra a résztvevők felkészítése. Különösen ajánlották a rádió, a film és más sajtótermékek bevonását. A dalok, olvasmányok, beszámolók a gyerekek érzelmeire apelláltak, s gyakran termékeny vitára ösztönöztek. A tömegképzés elsődleges célja az volt, hogy a nagynémet gondolatot beplántálják a gyerekekbe, tudatosítsák, hogy ők egy százmilliós nép tagjai, amelyből a versailles-i szerződés után csak hatvanhétmillióan élnek a birodalmi határokon belül. Természetes volt, hogy az ifjúság is magáévá tegye azt az ősgermán fel fogást, hogy Kr. u. 300-ig Európának ez a része germán territórium volt a Fekete-tengerig, tehát Németország jogosan tart igényt erre a területre,

⁶⁸ M. MERZENICH: Die volksdeutsche Arbeit der Hitlerjugend. I. m.; Reichsjugendführung, Abteilung Ausland. Das Hauptreferat Schulung Etatvorschlag für 1934/35. PAAA R 63606.

amelyen amúgy is minden kultúra Németországtól, illetve elődjektől származik. A problémákat viszont nem karddal lehet megoldani, hanem csakis teljesítménnyel, vagyis a jobb teljesítményt elérő nép tarthat csak igényt a területre. Ehhez pedig a külföldi németiséget is erősíteni kell, ami nem elégséges a korábbi formában, például gyűjtések és segélyek útján, hiszen a külföldi németeknek is szükségük van arra, hogy érezzék a népközösség jótékony hatását.⁶⁹ Így a korábbi formákhoz képest olyan tevékenységi körök is kialakultak, amelyek már nemcsak a HJ, hanem a szélesebb népközösség képzését is szolgálták. Ennek egyik első formája a határvidéki és külföldi kiállítás volt, de később számos más forma is kialakult. Ezzel párhuzamosan a BIV Iskolázási Osztálya „Népiség és haza” néven hozott létre önálló szakcsoportot, amely a népiségi tematikát négy alrészlegre osztotta: népdal, népzene, nyelvjárás; népművészet, építési és települési formák; család- és nemzetségtudomány, fajkutatás és örökléstan; germán őś- és korai történet.⁷⁰

A legjobb iskolázás mégis a közvetlen élmény- és ismeretszerzés, vagyis az utazás volt, amelyen viszont csak kevés HJ-tag vehetett részt, ezért a kiválasztás egyben személyes elismerést is jelentett. A lehetőséghez nem jutók például térképkészítéssel, külföldi német táncok és dalok tanulásával, a külföldi németiség számára való gyűjtésekkel segédkeztek. A határvidéki utak és táborok előtt mind a HJ tagjait, mind szüleiket fel kellett világosítani a határvidékek fenyegetettségéről, továbbá lelkesedést és a haza iránti büszkeséget kellett ébresztetni bennük. Külön szólni kellett arról, hogy egyes területek teljesen a határszakaszhoz illeszkednek. A táborozás alkalmával rá kellett irányítani a figyelmet a határvidéki szükséghelyzetre és az ott leselkedő veszélyekre, élelníteni kellett a határvidéki „harcban” való részvételi szándékot, valamint megismerni a határvidéki németiséget, annak életét és megérteni sorsát. A táborokban szerzett élményeket a hazatérés után otthonestéken, illetve további utak alkalmával volt célszerű elmélyíteni. Így lehetővé vált olyan fiúk kinevelése, akik szükség esetén megállják helyüket a határvidéki küzdelemben. A táborozás során rendkívüli fegyelmet követeltek, tartózkodást mindenféle károkozástól, hogy a HJ tekintélye az ott élő lakosság körében ne szenvedjen csorbát. Tudatosítani kellett a táborozókban, hogy senki sem figyelí jobban őket, mint az idegen nemzetiségű „ellenfelek”.

⁶⁹ M. MERZENICH: Die volksdeutsche Arbeit der Hitlerjugend. I. m.; Die Grenz- und Auslandschulung der Hitler-Jugend. *RJP*, 1935/79. 1–2.

⁷⁰ Grenz- und Auslandsarbeit. *Verordnungsblatt der Reichsjugendführung*, II/17., 1934. október 6. 4–7.; Volksdeutsche Jugend in der Schulung. *RJP*, 1934/13. 3.; Volkstumsarbeit in der HJ. *RJP*, 1934/39. 1–2.

Célszerűnek tartották olyan személyek megívását, akik a határvidékekről származtak, és személyesen szólhattak az ott folyó „harcról”. Őva intettek a határon áttévedéstől, s felhívták a figyelmet annak súlyos következményeire. Az utak és táborozások alkalmával a különböző ünnepeken, néma meneteléseken, falusi közösségi esteken meg kellett emlékezni Versailles-ról, beszélni kellett a határon túl élő némentséggel való kapocsról, és az ilyen alkalmakra a határvidéki lakosságot is meg kellett hívni. A határvidéki munka egyenesen előfeltétele lett a külföldi utaknak, mert a harmincas évek közepétől már csak az mehetett külföldre, aki a határvidéki munkából is kivette a részét.⁷¹

1937-ben elhatározták, hogy a HJ minden területén „külföldi munkaközösségeket” hoznak létre, amelyek behatóan foglalkoznak egyes népek, illetve országcsoportok nyelvvel, kultúrájával, történelmével, gazdaságával és politikai viszonyaival. A munkaközösségek száma 1937 végére elérte a hetvenet, és segítségükkel körülbelül ezernégyszáz fő készülhetett fel a külföldi utazásokra. A munkaközösség egyfajta kiegészítő Hitlerjugend-szolgálat volt, amelyet a szokásos teendőik mellett bizonyos időszakonként (általában kéthetente) önkéntes alapon láttak el a HJ-tagok. A munkaközösségek tevékenysége értelemszerűen azokra az országokra összpontosult, amelyek földrajzilag közel helyezkedtek el az érintett HJ-területhez.⁷²

A munkaközösségek legfőbb színtere a közösségi est volt, amely a következőképpen zajlott. Az első negyedórán megbeszélték a napi politikai eseményeket, majd „külföldi óra” következett, amelyen hosszabb külföldi tartózkodás után hazatért HJ-vezetők meséltek saját tapasztalataikról. Néhány olyan ritka nyelvből, amelynek tanulása az iskolában nem volt lehetséges, a munkaközösségek kurzusokat is indítottak. A munkaközösség résztvevői fél éves részvétel után oklevelet kaptak, amelyben a „kurzus” elvégzésének igazolása mellett feltüntették az illető nyelvismeretét és különleges érdeklődési területeit is. Ez az irat tulajdonosát feljogosította arra, hogy részt vegyen külföldi utakon, s ha kü-

⁷¹ M. MERZENICH: Die volksdeutsche Arbeit der Hitlerjugend. I. m.; Grenz- und Auslandsfragen in der Erziehung des deutschen Mädels. *Das Deutsche Mädel*. Die Zeitschrift des Bundes Deutscher Mädels in der HJ. 1937. szeptember; Hans SCHOENEICH: Der volksdeutsche Gedanke im neuen Reich. *Das Junge Deutschland*, 1933/7. 176–180.

⁷² Weltaufgeschlossene Jugend. *Bremer Zeitung*, 1937. október 15. (BArch NS 5/VI/427. 116.); „Jahr der Verständigung”, VB, 26. Januar 1938 (BArch. NS 5/VI/427. 150.); Für die Verständigung vorgesorgt. *NSK*, 16. Januar 1938. (BArch NS 5/VI/427. 145.); Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. *VB*, 1939. április 27. (BArch NS 5/VI/427. 184.); Vorposten der Verständigung. *RJP*, 1938. 19. február 19. BArch NS 5/VI/427. 87.; Auslandskundliche Arbeitsgemeinschaften im BDM. *RJP*, 1937/42. 3.

lönösen jó nyelvismeretre tett szert, feladatot vállalhatott a Külföldi Vezetőszolgálatban is (*Ausländerführungsdienst*).⁷³

1937-re a külföldi utak száma olyannyira megszorodott, hogy Baldur von Schirach célul tűzte ki egy olyan tudományos intézet felállítását, amely az ifjúsági tevékenységgel kapcsolatos teljes tudásanyaggal foglalkozik, s így a legmagasabb szinten megoldja a vezetőképzést. Ezen belül külön ügyosztályt tartott szükségesnek a HJ-vezérkar megfelelő informálására. Nyilván ennek az ötletnek a nyomán jött létre 1938-ban az *Ifjúságvezetési Akadémia* Braunschweigban. Az itt indított képzések a meglátogatandó népek életformájának, történetének, kultúrájának és nyelvének megismerésére is kiterjedtek. Baldur von Schirach 1937-ben a hazai és a nemzetközi sajtó előtt jelentette be: a HJ jövőbeni magasabb rangú vezetőinek legalább egy félévet kell majd külföldön tartózkodniuk, s legalább egy idegen nyelvet ismerniük kell. Létrehozták tehát az úgynevezett külföldi félévet, amelynek során a Birodalmi Ifjúságvezetőség közvetített ifjakat, hogy az adott területen Németországot és a Hitlerjugendet képviseljék, illetve erősítsék a német tudatot. A résztvevők a kint tartózkodáshoz szükséges anyagi forrásokat munkavállalásból fedezték.⁷⁴

(A tanulmány következő részét a *Múltunk* 2012. évi 3. számában közöljük. – A szerk.)

⁷³ Die Auslands-Arbeitsgemeinschaften der HJ. *Völkischer Beobachter*, 1939. április 27. (BArch NS 5/VI/427. 184.).

⁷⁴ Jugendführer des Deutschen Reiches (Pressereferent) an das AA, Abschrift, 1. Oktober 1937. PAAA Gesandtschaft Budapest, 19.; Gottfried GRIESMAYR–Otto WÜRSCHINGER: i. m. 191.; Abschrift. Ausführungen des Pg. Hinnerks auf der 1. Arbeitsringtagung am 9. Dezember 1938. PAAA R 27134.; Jutta RÜDIGER: *Die Hitlerjugend und ihr Selbstverständnis*. I. m. 256.; *Weltaufgeschlossene Jugend. Bremer Zeitung*, 1937. 15. oktober 15. (BArch NS 5/VI/427. 116.); Vorposten der Verständigung. *RJP*, 1938. február 19.